

517) sa 78 jedinica, zatim kratke životopise priređivača (str. 519-520) iz pera Jasne Ivančić te, u publikacijama ovakve vrste, i više nego korisno kazalo imena (str. 521-533).

Tomislav Žigmanov

Ladislav Heka, *Dalmatini (Bunjevci) u slobodnim kraljevskim gradovima Segedinu i Subotici*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Subotica i Pečuh 2015., 263 str.

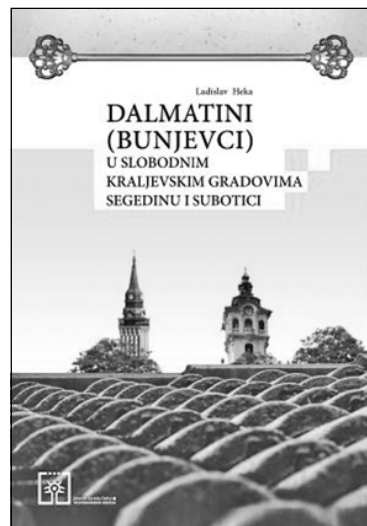
Godine provedene u proučavanju povijesti segedinskih Dalmatina, dr. sc. Ladislav Heka s Pravnog fakulteta u Segedinu obilježio je (da ne kažemo okrunio) sintezom kojom želi pokazati i hrvatskom čitateljstvu „koliko je Segedin bio – upravno, sudski, gospodarski, pa i rodbinski – povezan sa Suboticom“ (str. 7). Usporedna povijest Subotice i Segedina u XVIII. i XIX. stoljeću s posebnim osvrtom na ulogu tamošnjih Dalmatina ukazuje nam na niz aspekata koje znanost tek treba rasvijetliti. Dobar poznavatelj mađarske historiografije Ladislav Heka tematici pristupa cjelovito. Naime, prije nego što prelazi na glavnu temu svoga uratka u glavnim crtama prikazuje povijesno-pravni razvoj Segedina i Subotice prije njihova naseljavanja Dalmatinima. Naglašava da mu nije nakana „otvarati nacionalno pitanje, ponajmanje uvrijediti ili omalovažiti nekoga čovjeka ili naciju“, nego „na objektivnan način u svjetlu povijesnih činjenica predoči[ti] svekolikoj javnosti ulogu i značenje koje su Dalmatini Bunjevci imali u životu slobodnih kraljevskih gradova Segedina i Subotice“. Podsjeća Bunjevce na pretke,

„koji su bili vjerni kršćani i na ove prostore pristigli predvođeni franjevcima čuvajući svoju vjeru u jednoga Boga“, i poručuje im neka se ugledaju malo na njih: „Upravo s kršćanskom ljubavlju i praštanjem i njihovi bi potomci trebali nastaviti dijalog svjesni činjenice, kako nismo svi isti, nego je svaki čovjek poseban, Božje stvorenje.“ Time je najbolje pokazao kako treba pristupiti „još uvijek ‘vrućoj’ temi nacionalnoga identiteta Dalmatina Bunjevaca“!

Da glas učenosti i razuma ne ostane bez odjeka, angažirala se plejada kulturnih i znanstvenih djelatnika iz Srbije (Vojvodine), Hrvatske i Mađarske. Za nakladnike odgovaraju Tomislav Žigmanov (Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata) i Stjepan Blažetin (Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj). Pozitivne su recenzije rukopisa (na poleđini) dali prof. dr. sc. Josip Vrbošić, redoviti profesor na Pravnom fakultetu u Osijeku i dr. sc. Robert Skenderović, viši znanstveni suradnik u Hrvatskom institutu za povijest. Za lekturu se pobrinuo Živko Mandić, za korekturu Ljiljana Dulić Mészáros, za likovnu opremu Darko Vuković, a za tehničko uređenje dr. sc. Gábor Mészáros. Autor zahvaljuje dr. sc. Slavenu Bačiću „na stručnim savjetima i svekolikoj pomoći“. Navodeći natpis na nadvratniku renesansne „Kuće sretnog čovjeka“ u Omišu: „Hvala dajem tebi, Gospodine, što sam bio na ovome svijetu!“, izrazio je zahvalnost i Bogu.

Knjiga je podijeljena u tri cjeline – „Hrvati u Ugarskoj“ (str. 11-99), „Slobodni kraljevski grad Segedin“ (str. 41-132) i „Slobodni kraljevski grad Subotica“ (str. 133-258) – a one opet na niz poglavlja i potpoglavlja. Prva cjelina: „Hrvati u Ugarskoj i današnjoj Mađarskoj“ (str. 13-15), „Hrvati u Gornjoj

Ugarskoj (današnjoj Slovačkoj)“ (str. 15-17), „Odakle potječe naziv Dalmatini?“ (str. 17-30), „Doseljenje Dalmatina u Ugarsku te Segedin i Suboticu“ (str. 30-39); druga: „Povijest grada Segedina“ (str. 43-62), „Gradski grb, pečat, pučanstvo“ (str. 62-66), „Segedin pod Osmanlijama 1543.-1686.“ (str. 66-70), „Vjerski život u gradu“ (str. 70-74), „Uloga Franjevaca u životu segedinskih Dalmata“ (str. 74-79), „Segedinski Dalmatini i pijaristi (Mala braća)“ (str. 79-95), „Segedin nakon oslobođenja od Turaka“ (str. 95-99), „Slobodni kraljevski grad“ (str. 99-105), „Dalmatini u upravi grada“ (str. 105-108), „Segedinski plemići“ (str. 109-132); i treća: „Povijest grada Subotice“ (str. 135-194), „Slobodni kraljevski grad Maria Theresiapolis“ (str. 194-205), „Povelja slobodnog kraljevskog grada Maria Theresiapolis“ (str. 205-210), „Gradska uprava slobodnoga kraljevskog grada i uloga Bunjevaca u njoj“ (str. 210-225), „Subotica revolucionarne 1848-1849. godine“ (str. 225-228), „Gradski život u vrijeme Bachova apsolutizma i dvojne monarhije“ (str. 228-234), „Naziv grada, grb i pečat“ (str. 234-239), „Uloga i značenje Dalmatina u povijesti slobodnog kraljevskog grada Subotice“ (str. 239-240), „Bački plemići Bunjevci“ (str. 240-251), „Subotičke pustare i salaši“ (251-258). Već po naslovima se vidi da su povijesti Segedina i Subotice od prvih njihovih spomena do XIX. stoljeća tijesno isprepletene s poviješću Dalmatina (Bunjevaca), koja se, grubo uzeo, može podijeliti u tri etape: migracija, integracija i asimilacija. Polaznu osnovu piscu su mogli pružiti pisci monografija Subotice i Segedina – István Iványi odnosno János Reizner, ali su u obzir uzeti

i rezultati novijih istraživača: Lászla Blazovicha, Györgya Györffyja, Lászla Szekeresa, Kornéla Győrea, Pétera Rokaya, Piroske Mészáros, Slavena Bačića i dr. Vrijedi napomenuti da su saznanja o segedinskim Dalmatinima plod autorova „višegodišnjega proučavanja arhivskih dokumenata“ (str. 8).

Prva cjelina donosi crtice o hrvatskom iseljeništvu u Mađarskoj, Austriji i Slovačkoj u prošlosti i danas. U nastojanju da objasni zašto su Bunjevci u dokumentima nazivani Dalmatinima, autor je naveo i najvažnije činjenice iz rane povijesti Hrvata (od njihova doseljavanja na Balkan do sklapanja državnog saveza s Ugarskom), Dubrovačke Republike i Kraljevine Dalmacije. Zatim je prešao na same Bunjevce: prve spomene njihova naziva i mišljenja o njegovom postanku, njihovoj migraciji, integraciji i najposlije asimilaciji u Ugarskoj. Kao katalizator najvećeg vala iseljavanja u novoj hrvatskoj povijesti uzet je, logično, prodor Turaka na Balkanski poluotok: „Hrvati iz Bosne izbjegli [su] u Dalmaciju i Slavoniju, odnosno Ugarsku, a dio hrvat-

skog pučanstva iz Primorja nastanio se u okolici Molisea u Italiji (moliški Hrvati)¹ (str. 13). Prapostojbinu Bunjevaca traži se ni manje ni više nego u jezgri srednjovjekovne Hrvatske: „Bijeli Hrvati svoju su državu stvorili na području nekadašnje rimske pokrajine Dalmacije, odakle potječu i segedinski i subotički Dalmatini“ (str. 19). To je ujedno i potvrda za tezu koju je Petar Pekić prije 90 godina s neugasivim žarom branio pred neumoljivim slugama režima: „Ta naši djedovi dodjoše amo iz srca nekadašnje slavne kraljevine Hrvatske! Naši jezik, način života, karakter, mentalitet; naše pjesme, naše poslovice, naši običaji i sve naše osobine su jedne te iste sa hrvatskima u Banovini i Dalmaciji.“¹

Druga cjelina predstavlja prikaz povijesti Segedina od prvih spomena do konca XVIII. stoljeća, s tim što je naglasak stavljen na razdoblje „od doselidbe [Dalmatina] do uživanja privilegija slobodnoga kraljevskoga grada“ (str. 7). Kako autor ističe, razlog tomu je u činjenici da su „Dalmatini u gradu na Tisi sredinom 19. stoljeća [...] nestali, bilo da su se odselili iz grada bilo tako što su se asimilirali“ (str. 7). Iznijevši u najkraćim crtama gospodarski, duhovni i administrativni značaj Segedina u dugom vremenskom rasponu od XII. do XIX. stoljeća (str. 43-49), autor prelazi na opis njegovih kvartova: „Segedinska utvrda (Tvrđava)“ (str. 49-55), „Palánk“ (str. 55-57), „Donji grad“ (str. 57), „Gornji grad“ (str. 58-59) i „Novi Segedin (Ujszeged)“ (str. 59-62). U Palanci se nalazila najveća koncentracija Hrvata. To su bili Dalmati (Bunjevci), ali i „Hrvati iz raznih dijelova Monarhije

koji su se utopili pod skupni naziv Dalmatini“ (str. 56). U Novom je gradu (ne poistovjećivati s Novim Segedinom) u „u XVIII. stoljeću živjela znatnija hrvatska zajednica, jer su među preminulima brojna hrvatska imena i prezimena“ (str. 49). Interesantno je da se Novi Segedin oko 1550. spominje pod imenom *gralica vilayeti* ili kraljičin posjed (str. 57). Kako ističe autor, to „upućuje na činjenicu da su pučanstvo Novog Segedina tada u znatnoj mjeri činili južni Slaveni“ (str. 47). Slijedi opis srednjovjekovna grba i pečata i pokušaj rekonstrukcije nacionalne i socijalne strukture grada na temelju prezimena (str. 62-66). Prilike pod Turcima u XVI. i XVII. st. izložene su u poglavlju „Segedin pod Osmanlijama“ (str. 66-70). Duhovne prilike izložene su pak u poglavljima i potpoglavljima: „Vjerski život u gradu“ (str. 70-74), „Uloga franjevaca u životu segedinskih Dalmata“ (str. 74-79), „Segedinski Dalmatini i pijaristi (Mala braća)“ (str. 79-83), „Župna crkva svetog Dimitrija“ (str. 83-86), „Popis segedinske župe“ (str. 86-92), „Proštenja“ (str. 92-95). Ne iznenađuje što je franjevcima ovdje dano toliko prostora. Treba se samo prisjetiti što piše naprijed: „Braća franjevci bili su Bunjevcima ne samo dušobrižnici nego i istinski uzori kojima su kroza stoljeća ostali vjerni“ (str. 33). Na kraju su osnovni podaci o najznačajnijim plemenitaškim obiteljima u segedinskih Dalmatina („Segedinski plemići“, str. 109-132): Bajalić, Baratin Luka i Martin, Bernaković, Dejanović, Dugonić, Grašalković, Ivanković, Kaić, Šišković i Vedreš.

Treća cjelina predstavlja prikaz povijesti Subotice od prvih spomena do konca XIX. stoljeća. Njen je sadržaj uglavnom temeljen na rezultatima istra-

¹ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb 1929., str. 70.

živanja Istvána Iványija koji su objavljene u dvotomnoj studiji *Szabadka szabad királyi város története* (I.-II., Szabadka, 1886. i 1892.). To je, uostalom, priznao i sam autor, naglasivši pritom: „Ovaj [Ivanyijev] je uradak do danas ostao najcitiraniji znanstveni rad o prošlosti grada i regije... stoga se glede Bunjevaca u Subotici nadasve pozivam na njegova istraživanja, premda sam svjestan i mogućih kritičkih prosudbi zbog toga“ (str. 8). Niti je autor pogriješio što je za autoritet izabrao ovog povjesničara, niti ima osnove za bilo kakve „kritičke prosudbe“. Naime, i poslije 100 godina srpske uprave, Subotica je za novosadske i beogradske povjesničare nepoznanica. Osim nekolicine stručnjaka iz redova nacionalnih manjina, poviješću Subotice se takoreći ne bavi nitko. I ovako nesavršena, sinteza Ladislava Heke predstavlja domet koji će srpski povjesničari teško dostići fragmentiranim pristupom.

Treća je cjelina podijeljena na sljedeća poglavlja i potpoglavlja: „Povijest grada Subotice“ (str. 135-194), „Grad i njegove pustare do provale Tatara“ (str. 136-139), „Subotica u srednjemu vijeku“ (str. 139-157), „Život grada pod Osmanlijama“ (str. 157-161), „Od oslobođenja do 1743.“ (str. 161-175), „Trgovište Szent Maria 1743.-1779.“ (str. 175-194), „Gradski život u vrijeme Bachova apsolutizma i dvojne monarhije“ (str. 228-234), „Srpsko vojvodstvo i Tamiški Banat“ (str. 229-232), „Subotica na početku nagodbenoga razdoblja“ (str. 232-234), „Naziv grada, grb i pečat“ (str. 234-239), „Uloga i značenje Dalmatina u povijesti slobodnog kraljevskog grada Subotice“ (str. 239-240), „Bački plemići Bunjevci“ (Adamović, Alaga, Antunović, Bukvić, Đelmiš, Gu-

ganović Aljmaški, Josić, Latinović, Matužić, Parčetić, Rudić, Sučić, Vojnić) (str. 240-251), te „Subotičke pustare i salaši“ (Bajmak, Čantavir, Đurđin, Kelebija, Ludaš, Šebešić, Tavankut, Tompa, Vantelek, Verušić, Zobnatica i Žednik) (str. 251-258).

Od svih većih mjesta gdje je živio bunjevački puk jedino je u Subotici najdulje očuvao svoju kompaktnost. To je zamijetio i István Iványi: „I premda stanuju u više drugih naselja Bačke županije, ipak ih nigdje nema u toliko velikom broju i nigdje ne predstavljaju tako nepatvorenu izvornost kao u Subotici. Zato oni predstavljaju jednu od karakteristika našega grada“ (str. 239). Ne iznenađuje stoga što je upravo ovdje Antunovićev poziv naišao na najširu potporu. Učeni su Bunjevci bili, najblaže rečeno, toliko integrirani u ugarsko društvo da samo njihovo podvođenje pod jedan zajednički nazivnik – primjerice bunjevačka inteligencija – nosi u sebi rizik od pojednostavljanja složene stvarnosti. Na primjeru Subotice vidimo da je držanje Bunjevaca umnogome ovisilo o društvenom položaju pa i o određenoj situaciji. Kao ilustracija za to, Heki su poslušili navodi suvremenika Ivana Antunovića i Istvána Iványija: Prvi piše: „Jer koji je od nas frak, habit ili reverendu navukao, taj bi uistinu vrtio kada bi ga tko o imenu njegova plemena zapitao, te pod nipošto ne bi htio priznati da je Bunjevac ili Šokac. Ovo je ime nosio i do današnjega dana zadržao samo poljodjelac“ (str. 244). Drugi: „Bunjevci [su] uvijek bili vjerni mađarski državljani, koji unatoč zajedničkom jeziku nikada nisu osjećali posebnu privlačnost prema svojoj nekatoličkoj srpskoj braći, te su 1848.-49. s punim požrtvovanjem ratovali protiv

njih u mađarskim redovima, čak su i njihov jezik naučili, pače su se u znak prosvjeda u popisu pučanstva 1850. godine Mađarima izjasnili i oni među njima koji čak nisu ni znali mađarski jezik“ (str. 240). Sve do kraja Prvog svjetskog rata nije bilo uvjeta za institucionalizaciju njihove kulture, a kamoli za glasnije i šire izjašnjavanje za hrvatski nacionalni identitet. S kakvim se čuđenjem u konformističkim krugovima gledalo na kulturni i nacionalni preporod bunjevačkih Hrvata, lijepo ilustrira jedno mjesto kod Istvána Iványija koje nam Heka u vidu parafraze prenosi u svom uratku: „[D] o 1880-ih godina u njihovim redovima nije bilo pokušaja za nacionalnim razdvajanjem, a tadašnji njihovi nacionalni pokreti bili su tek lokalne političke igre“ (str. 240). Dakle, onaj tko je nastavljao rad Ivana Antunovića „na širenju nacionalne svijesti i na kulturnom uzdizanju bunjevačkih Hrvata“ od konformističkog je društva mogao očekivati ismijavanje pa čak i osudu, od koje ga nije spašavala čak ni „virnost mađarskog Svetog Stipana apostolskoj kruni“ (str. 244).

Pročitavši ovu knjigu, hrvatski čitatelj može samo tužno konstatirati da se u proteklih 100 godina Subotica izmijenila gotovo do neprepoznatljivosti. Nekada kompaktno i dominantno pučanstvo u gradu, Bunjevci su pod utjecajem povijesnih okolnosti nastalih poslije Prvog svjetskog rata ideološki podijeljeni, te brojno reducirani. Time su stvoreni savršeni uvjeti za njihovu marginalizaciju u političkom životu grada. U aktualnom pravno-političkom sustavu, doduše, zakonom su im zajamčena i osigurana „prava na samoupravu u oblasti kulture, obrazovanja, informiranja i službene upotrebe jezika i pisma“, ali su i dalje vidljivi tragovi vremena kada su im ista

bila umanjivana ili osporavana. Kao stanovnik grada komu prijeti još jedan val **relativizacije kulture** – koju neki žele opravdati kao **kulturni relativizam** – nalazim u knjizi Ladislava Heke utjehu za stanje u kojem jesmo (postmodernizam) i, štoviše, inspiraciju za bavljenje lokalnom poviješću. Ako bismo saželi poruku ove knjige, ona bi bila identična frazi iz Protokola Magistrata privilegirano-kraljevsko-komorskog trgovišta Subotice (IAS. F.261.1.p.5): „Pro aeterna notitia, et memoria Posteris ac Successoribus nostris (Na vječno znanje i pamćenje našim nasljednicima i potomcima)“.

Vladimir Nimčević

Ante Sekulić, *Jezikoslovne rasprave*, Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ i Matica hrvatska Subotica, Subotica, 2015., 368 str.

Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ (sadašnji naziv: Katoličko društvo „Ivan Antunović“) prethodnih je godina uložilo napore da važni i sadržajno i znanstveno utemeljeni članci, radovi i rasprave Ante Sekulića (Tavankut, 16. studenog 1920. – Zagreb, 18. ožujka 2016.) ugledaju svjetlost dana, tim više jer nas je ovaj hrvatski književnik, jezikoslovac, kulturni povjesničar, doktor znanosti i dopisni član HAZU napustio prije godinu dana, ali je za sobom ostavio bogatu ostavštinu u vidu brojnih radova i rasprava, knjiga i dr. *Jezikoslovne rasprave* treća su knjiga u nizu u ediciji Izabrana djela spomenutoga nakladnika koji je ovu knjigu objavio u sunakladništvu s Maticom hrvatskom iz Subotice.